

**Cynulliad Cenedlaethol Cymru
The National Assembly for Wales**

**Pwyllgor Deddfwriaeth Rhif 5
Legislation Committee No. 5**

**Dydd Iau, 29 Ebrill 2010
Thursday, 29 April 2010**

Cynnwys
Contents

- 3 Cyflwyniad, Ymddiheuriadau a Dirprwyon
Introduction, Apologies and Substitutions
- 4 Y Mesur Arfaethedig ynghylch Strategaethau ar gyfer Gofalwyr (Cymru)—Cyfnod 1:
Sesiwn Dystiolaeth 6
The Proposed Carers Strategies (Wales) Measure—Stage 1: Evidence Session 6
- 23 Cynnig Trefniadol
Procedural Motion

Yn y golofn chwith, cofnodwyd y trafodion yn yr iaith y llefarwyd hwy ynndi yn y pwyllgor.
Yn ogystal, yn y golofn dde cynhwyswyd cyfieithiad o'r areithiau hynny.

In the left-hand column, the proceedings are recorded in the language in which they were spoken in the committee meeting. In addition, in the right-hand column a translation of those speeches has been included.

Aelodau'r pwyllgor yn bresennol
Committee members in attendance

Eleanor Burnham	Democratiaid Rhyddfrydol Cymru Welsh Liberal Democrats
Andrew Davies	Llafur Labour
Mark Isherwood	Ceidwadwyr Cymreig (Cadeirydd y Pwyllgor) Welsh Conservatives (Committee Chair)
Darren Millar	Ceidwadwyr Cymreig Welsh Conservatives
Leanne Wood	Plaid Cymru The Party of Wales

Eraill yn bresennol
Others in attendance

Steve Milsom	Pennaeth y Gyfarwyddiaeth Polisi Pobl Hŷn a Gofal Hirdymor, Cyfarwyddiaeth Gyffredinol Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol, Llywodraeth Cynulliad Cymru Head of Older People and Long Term Care Policy Directorate, Health and Social Services Directorate-General, Welsh Assembly Government
Gwenda Thomas	Aelod Cynulliad, Llafur (Y Dirprwy Weinidog dros Wasanaethau Cymdeithasol) Assembly Member, Labour (The Deputy Minister for Social Services)
Huw Rowlands	Cyfreithiwr, Adran Gwasanaethau Cyfreithiol, Llywodraeth Cynulliad Cymru Lawyer, Legal Services Department, Welsh Assembly Government

Swyddogion Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn bresennol
National Assembly for Wales officials in attendance

Enrico Carpanini	Cynghorydd Cyfreithiol Legal Adviser
Bethan Davies	Clerc Clerk
Leanne Hatcher	Dirprwy Glerc Deputy Clerk

Dechreuodd y cyfarfod am 8.58 a.m.
The meeting began at 8.58 a.m.

Cyflwyniad, Ymddiheuriadau a Dirprwyon
Introduction, Apologies and Substitutions

[1] **Mark Isherwood:** Bore da, croeso— **Mark Isherwood:** Bore da, croeso. Yr ydym
good morning and welcome. We have wedi derbyn un ymddiheuriad heddiw, gan
received one apology this morning, from Alun Davies. Hoffwn ddweud hefyd ar
Alun Davies. I also wish to place on the gofnod, yn groes i'r datganiad ar y pryd, ein
record that, contrary to the statement at the bod wedi derbyn ymddiheuriadau gan Alun
time, we had received apologies from Alun Davies ar gyfer y cyfarfod ar 24 Mawrth.

Davies for the meeting on 24 March. I apologise that this was not properly noted and recorded at that time.

Ymddiheuraf na chafodd hyn ei nodi a'i gofnodi'n iawn ar y pryd.

[2] To start with the housekeeping, I remind Members and guests that, in the event of a fire alarm sounding, you should leave by the marked fire exits and follow instructions from the ushers and staff. Please switch off all mobile phones, pagers and BlackBerrys, because they interfere with the broadcasting equipment. The National Assembly of Wales operates through the English and Welsh languages. Headphones are provided through which instantaneous translation may be received on channel 1. The verbatim feed is on channel 0, and that may be used to amplify sound by those who are hard of hearing. Please do not touch any of the buttons on the microphones as to do so could disable the system, and please ensure that the red light is showing before speaking.

I ddechrau gyda'r cadw tŷ, yr wyf yn atgoffa Aelodau ac ymwelwyr y dylech adael drwy'r allanfeydd tân sydd wedi'u nodi a dilyn cyfarwyddiadau tywyswyr a staff os bydd y larwm tân yn canu. Cofiwch ddiffodd unrhyw ffonau, galwyr a BlackBerrys, gan eu bod yn amharu ar y cyfarpar darlledu. Mae Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn gweithredu yn y Gymraeg a'r Saesneg. Darperir clustffonau er mwyn gallu derbyn cyfieithiad ar y pryd ar sianel 1. Mae'r cyfieithu gair-am-air ar sianel 0, a gall pobl trwm eu clyw ddefnyddio hwnnw i gynyddu'r sain. A fyddech cystal â pheidio â chyffwrdd unrhyw fotymau ar y microffonau gan y gallai gwneud hynny analluogi'r system, a gofawch bod y golau coch ymlaen cyn siarad.

8.59 a.m.

**Y Mesur Arfaethedig ynghylch Strategaethau ar gyfer Gofalwyr (Cymru)—
Cyfnod 1: Sesiwn Dystiolaeth 6
The Proposed Carers Strategies (Wales) Measure—Stage 1: Evidence Session 6**

[3] **Mark Isherwood:** The purpose of today's meeting is to take further oral evidence from the Deputy Minister for Social Services, Gwenda Thomas, in connection with the Proposed Carers Strategies (Wales) Measure. Today's meeting is our final evidence session in order to inform our work.

Mark Isherwood: Diben cyfarfod heddiw yw cymryd tystiolaeth lafar bellach gan y Dirprwy Weinidog dros Wasanaethau Cymdeithasol, Gwenda Thomas, mewn cysylltiad â'r Mesur Arfaethedig ynghylch Strategaethau ar gyfer Gofalwyr (Cymru). Cyfarfod heddiw yw ein sesiwn dystiolaeth olaf er mwyn llywio ein gwaith.

[4] I welcome Gwenda Thomas, Deputy Minister for Social Services, who is responsible for introducing the proposed Measure, and her officials. Please introduce yourselves for the record.

Yr wyf yn croesawu Gwenda Thomas, y Dirprwy Weinidog dros Wasanaethau Cymdeithasol, sy'n gyfrifol am gyflwyno'r Mesur arfaethedig, a'i swyddogion. A fyddech cystal â chyflwyno'ch hunain ar gyfer y cofnod.

[5] **The Deputy Minister for Social Services (Gwenda Thomas):** Thank you, Mark. First, I apologise to the committee for not being able to come last week. It was beyond my control, and I am grateful to the committee for the opportunity to come today. Here are Steve Milsom and Huw Rowlands. Will you say what your position is, Steve?

Y Dirprwy Weinidog dros Wasanaethau Cymdeithasol (Gwenda Thomas): Diolch, Mark. Yn gyntaf, ymddiheuraf i'r pwyllgor am fethu dod yr wythnos ddiwethaf. Yr oedd y tu hwnt i'm rheolaeth, ac yr wyf yn ddiolchgar i'r pwyllgor am y cyfle i ddod heddiw. Dyma Steve Milsom a Huw Rowlands. A fyddech cystal â dweud beth yw eich swydd, Steve?

[6] **Mr Milsom:** Good morning. I am Steve Milsom, head of the older people and long-term care policy directorate in the Health and Social Services Directorate-General.

Mr Milsom: Bore da, fi yw Steve Milsom, pennaeth y gyfarwyddiaeth polisi pobl hŷn a gofal hirdymor yn y Gyfarwyddiaeth Gyffredinol Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol.

[7] **Huw Rowlands:** I am Huw Rowlands, from the Legal Services department.

Huw Rowlands: Fi yw Huw Rowlands, o'r adran Gwasanaethau Cyfreithiol.

[8] **Mark Isherwood:** Thank you. We appreciate that the Assembly does not yet have delegated powers over volcanoes.

Mark Isherwood: Diolch. Yr ydym yn gwerthfawrogi nad oes gan y Cynulliad bwerau dirprwyedig dros losgfynddoedd eto.

[9] You state in your answer to question 3 in your letter to us—for which we thank you—regarding consolidating carers legislation, that consolidation would have been very time consuming. Evidence presented to the committee suggested that the current raft of legislation is confusing to carers and to the cared-for. Would it have been possible or feasible to have spent more time consolidating the legislation to produce legislation that they would have found more user-friendly?

Yr ydych yn datgan yn eich ateb i gwestiwn 3 yn eich llythyr atom—a diolchwn i chi amdano—o ran atgyfnerthu deddfwriaeth gofalwyr, y byddai atgyfnerthu wedi cymryd llawer o amser. Awgrymodd tystiolaeth a gyflwynwyd i'r pwyllgor fod y gyfres gyfredol o ddeddfwriaeth yn ddryslyd i ofalwyr ac i bobl sy'n derbyn gofal. Oni fyddai wedi bod yn bosibl neu'n ymarferol treulio mwy o amser yn atgyfnerthu'r ddeddfwriaeth i lunio deddfwriaeth a fyddai wedi bod yn haws i bobl ei defnyddio?

[10] **Gwenda Thomas:** Thank you, Mark. I appreciate the concerns raised by the stakeholders in relation to the current legislative framework. However, as I have advised the committee, the Law Commission has already recognised these concerns in bringing forward proposals for a substantial review and consolidation of adult social care law in England and Wales. The Law Commission is currently consulting on its review, and in relation to existing carers legislation, it says:

Gwenda Thomas: Diolch, Mark. Yr wyf yn gwerthfawrogi'r pryderon a fynegwyd gan y rhanddeiliaid mewn perthynas â'r fframwaith deddfwriaethol cyfredol. Fodd bynnag, fel y dywedais wrth y pwyllgor, mae Comisiwn y Gyfraith eisoes wedi cydnabod y pryderon hyn drwy gyflwyno cynigion am adolygiad cynhwysfawr ac atgyfnerthu cyfraith gofal cymdeithasol i oedolion yng Nghymru a Lloegr. Mae Comisiwn y Gyfraith yn ymgynghori ynghylch ei adolygiad, ac mewn perthynas â deddfwriaeth gofalwyr gyfredol, mae'n dweud:

[11] 'The current legal framework for carers' assessments is fragmented, multi-layered and internally inconsistent. We propose that our statute should set out a single duty to assess a carer, consolidating the requirements of existing legislation.'

Mae'r fframwaith cyfreithiol bresennol ar gyfer asesiadau gofalwyr yn dameidiog, yn cynnwys sawl haen ac yn anghyson yn fewnol. Cynigiwn y dylai ein statud osod allan dyletswydd unigol i asesu gofalwr, gan gyfuno gofynion y ddeddfwriaeth bresennol.

[12] Clearly, it would have been wasteful to use our resources to duplicate the Law Commission's work by using the proposed Measure to consolidate legislation. Instead, we have focused our efforts on addressing

Yn amlwg, byddai wedi bod yn wastraffus defnyddio ein hadnoddau i ddyblygu gwaith Comisiwn y Gyfraith drwy ddefnyddio'r Mesur arfaethedig i atgyfnerthu deddfwriaeth. Yn hytrach, yr ydym wedi

some of the high-priority concerns that carers have.

canolbwyntio ein hymdrechion ar fynd i'r afael â rhai o'r pryderon blaenoriaeth uchel sydd gan ofalwyr.

[13] **Mark Isherwood:** Thank you. Eleanor, would you take this on?

Diolch. Eleanor, a hoffech barhau gyda hyn?

[14] **Eleanor Burnham:** Diolch am y papur; yr oedd yn ddiddorol fel arfer. Beth allwch ei ddweud wrthym am gyfraniad eich swyddogion at waith Comisiwn y Gyfraith ar gyfraith gofal cymdeithasol o ran deddfwriaeth sy'n ymwneud â gofalwyr?

Eleanor Burnham: Thank you for the paper; it was interesting, as usual. What can you tell us about the contribution of your officials in the work of the Law Commission on social care law with regard to carers legislation?

[15] **Gwenda Thomas:** Sori, Eleanor—

Gwenda Thomas: Sorry, Eleanor—

[16] **Eleanor Burnham:** Peidiwch â phoeni. A ydych am imi ei ailadrodd?

Eleanor Burnham: Do not worry. Shall I repeat the question?

[17] **Gwenda Thomas:** Os gwelwch yn dda.

Gwenda Thomas: Yes, please.

[18] **Eleanor Burnham:** Beth arall allwch ei ddweud wrthym am gyfraniad eich swyddogion at waith Comisiwn y Gyfraith ar gyfraith gofal cymdeithasol o ran deddfwriaeth sy'n ymwneud â gofalwyr?

Eleanor Burnham: What more can you tell us about the involvement of your officials in the work of the Law Commission on social care law with regard to carers legislation?

[19] **Gwenda Thomas:** Mae swyddogion wedi bod yn gweithio gyda'r comisiwn ers y dechrau. Maent yn siarad â mi am waith y comisiwn a gwneuthum argymhellion o ran safbwynt Llywodraeth y Cynulliad. Mae swyddogion wedi bod yn siarad â'r comisiwn ynghylch yr LCO ers y dechrau hefyd i sicrhau bod y comisiwn yn hollol ymwybodol o waith y Cynulliad a datganoli. I ganolbwyntio hyd yn oed yn fwy ar hynny, maent yn parhau i weithio gyda'r comisiwn i sicrhau ei bod yn ymwybodol bod gan y Cynulliad yr hawl i ddeddfu ar ran pobl Cymru ac o'r hyn y mae'n ei gwneud yn y maes hwn. Mae'r comisiwn wedi cael gwybodaeth lawn am yr LCO a'r Mesur arfaethedig hwn.

Gwenda Thomas: Officials have worked with the commission since the beginning. They talk to me about the work of the commission and I made recommendations in terms of the Assembly Government's position. Officials have also been talking to the commission about the LCO since the beginning to ensure that the commission is completely aware of the work of the Assembly and of devolution. To focus even more on that, they are continuing to work with the commission to ensure that it is aware that the Assembly has the right to legislate on behalf of the people of Wales and of what it is doing in this area. The commission has had full information from us about the LCO and this proposed Measure.

[20] **Eleanor Burnham:** A ydych yn credu, felly, bod yr hyn yr ydych yn ei wneud yn briodol ac amserol, ag ystyried yr hyn y mae'r comisiwn yn ei wneud ar wahân?

Eleanor Burnham: Do you think, therefore, that what you are doing is appropriate and timely, given what the commission is doing separately?

[21] **Gwenda Thomas:** Ydwyf. Mae datganoli wedi digwydd a bydd y Mesur arfaethedig hwn yn mynd â Chymru ar hyd ffordd sy'n atebol i anghenion pobl Cymru.

Gwenda Thomas: Yes. Devolution has happened and this proposed Measure will take Wales down the road that meets the needs of the people of Wales. I am confident

Yr wyf yn hyderus y bydd y comisiwn yn llawn ymwybodol ac yn ymateb i'r ddeddfwriaeth yr ydym yn ei chreu yn y Cynulliad yn y maes hwn, yn enwedig yr LCO a'r Mesur arfaethedig hwn, ac ym meysydd eraill.

[22] **Eleanor Burnham:** Felly, yn y pen draw, a ydych yn credu bod y Mesur arfaethedig hwn yn briodol ac amserol, ei fod ar wahân i waith y comisiwn, ac y bydd yn well i ofalwyr?

[23] **Gwenda Thomas:** Ydwyf. Bydd yn rhaid cael strategaeth gofalwyr. Mae hynny'n mynd law yn llaw â'r hyn y mae gofalwyr wedi dweud y mae arnynt ei angen. Nid yw hynny'n wir o dan y ddeddfwriaeth bresennol. Mae'n bwysig ein bod yn cymryd y cam pellach hwn i greu gofyniad statudol i ddatblygu strategaethau i ddelio ag anghenion gofalwyr, yn ôl yr hyn y mae gofalwyr wedi dweud wrthym.

[24] **Darren Millar:** Thank you for your paper, Minister. When we discussed the proposed Measure with some of the local health boards, they suggested that there needs to be a set of joint monitoring arrangements because, of course, if there is joint responsibility to deliver the strategies then, quite clearly, there will be shared responsibility to implement them. How will you ensure that that does not overburden local authorities and the NHS, given the huge range of matters that they are already reporting to the National Assembly and the Welsh Government on a regular basis?

9.10 a.m.

[25] **Gwenda Thomas:** I think that that is a prudent suggestion. I accept that, and we will be taking that on board in developing the regulations and guidance under the eventual Measure. I shall, of course, welcome detailed information from the NHS, through the stakeholder group to take that forward.

[26] **Darren Millar:** Thank you for that, Minister. In terms of the development of the strategies, you talk in your paper about the LHBs taking the lead—in north Wales, for example, it would be the Betsi Cadwaladr University Health Board—with lower-level

that the commission will be completely aware of and will respond to the legislation that we make in the Assembly in this area, particularly with regard to the LCO and this proposed Measure, as well as in other areas.

Eleanor Burnham: So, ultimately, do you think that this proposed Measure is appropriate and timely, separate from the work of the commission, and that it will be better for carers?

Gwenda Thomas: Yes. There will have to be carers strategies. That goes hand in hand with what carers have told us they need. That is not the case under the current legislation. It is important that we take this further step to create a statutory requirement to develop strategies to deal with carers needs, according to what carers have told us.

Darren Millar: Diolch am eich papur, Weinidog. Pan i ni drafod y Mesur arfaethedig gyda rhai o'r byrddau iechyd lleol, awgrymwyd ganddynt fod angen cyfres o drefniadau monitro ar y cyd oherwydd, yn amlwg, os oes cyfrifoldeb ar y cyd i gyflawni'r strategaethau yna, yn eithaf amlwg, bydd y cyfrifoldeb i'w gweithredu yn cael ei rannu. Sut byddwch yn sicrhau nad yw hynny'n rhoi gormod o faich ar awdurdodau lleol a'r GIG, o ystyried yr ystod enfawr o faterion y maent eisoes yn adrodd arnynt yn rheolaidd i'r Cynulliad Cenedlaethol a Llywodraeth y Cynulliad?

Gwenda Thomas: Credaf fod hynny'n awgrym doeth. Derbyniaf hynny, a byddwn yn ystyried hynny wrth ddatblygu'r rheoliadau a'r canllawiau o dan y Mesur a fydd gennym. Byddaf, yn amlwg, yn croesawu gwybodaeth fanwl gan y GIG, drwy'r grŵp rhanddeiliaid i ddatblygu hynny.

Darren Millar: Diolch am hynny, Weinidog. O ran datblygu'r strategaethau, yr ydych yn siarad yn eich papur am y BILlau yn arwain y ffordd—yng ngogledd Cymru, er enghraifft, Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladar a fyddai'n gwneud hyn—gyda haenau lefel is

strands being brought in from each of the local authorities. Do you think that that will deliver the local flavour that we need in the strategies, or do you think that there is a danger of it being a cut-and-paste exercise by local authorities in each of those health board areas?

[27] **Gwenda Thomas:** One of the strategies' purposes will be to ensure that they respond to local needs. I do not see anything in the proposals that will prevent that. We are not being prescriptive at the moment, of course. I expect the NHS to lead the strategies—perhaps that will happen in all the areas, and perhaps it will not. What will be important is that the strategies are developed in every area so that they can best respond to local needs, because if they do not deliver locally, there is no strategy. I do not see, quite sincerely, that there is anything in the proposed Measure that will prevent that happening.

[28] **Andrew Davies:** Minister, may I just follow up some of the issues that Darren raised about governance? In my experience, the Assembly Government has many strategies, but there is often a big discrepancy between the strategy and the delivery and outcomes. How will you, as a Minister, and how will Government assess performance in the implementation of strategy? What performance indicators are being looked at, and what plans do you have for measuring performance? As we know, in social services, my own local authority is a failing authority, so how do we ensure not only that the strategy is in place, but also that the performance is effective and universally high?

[29] **Gwenda Thomas:** We will develop that as we develop the regulations, in consultation with stakeholders. As for performance indicators, we will develop that thinking as well. The regulations will cover the implementation and the monitoring of the strategy, and that is made clear in the papers that you have had. In order to be sure that I am covering the legal aspect, I shall ask

yn cael eu tynnu i mewn o bob un o'r awdurdodau lleol. A ydych yn meddwl y bydd hynny'n ychwanegu'r elfen leol sydd ei hangen arnom yn y strategaethau, neu a ydych yn credu fod perygl iddo fod yn ymarfer torri a gludo gan awdurdodau lleol ym mhob un o'r ardaloedd byrddau iechyd hynny?

Gwenda Thomas: Un o ddibenion y strategaethau fydd sicrhau eu bod yn ymateb i anghenion lleol. Ni welaf unrhyw beth yn y cynigion a fydd yn atal hynny. Nid ydym yn bod yn rhagnodol ar hyn o bryd, yn amlwg. Yr wyf yn disgwyl i'r GIG arwain y strategaethau—efallai y bydd hynny'n digwydd ym mhob ardal, ac efallai na fydd yn digwydd. Yr hyn a fydd yn bwysig yw bod y strategaethau'n cael eu datblygu ym mhob ardal fel eu bod yn gallu ymateb yn y modd gorau i anghenion lleol, oherwydd os nad ydynt yn cyflawni'n lleol, nid oes strategaeth. Nid wyf yn gweld, a hynny'n ddidwyll, bod unrhyw beth yn y Mesur arfaethedig a fydd yn atal hynny rhag digwydd.

Andrew Davies: Weinidog, a gaf fi fynd ar drywydd rhai o'r materion a godwyd gan Darren am lywodraethu? O'm profiad i, mae gan Lywodraeth y Cynulliad sawl strategaeth, ond yn aml mae anghysondeb mawr rhwng y strategaeth a'r ddarpariaeth a chanlyniadau. Sut byddwch chi, fel Gweinidog, a sut bydd y Llywodraeth yn asesu perfformiad wrth weithredu strategaeth? Ar ba ddangosyddion perfformiad yr ydych yn edrych arnynt, a pha gynlluniau sydd gennych ar gyfer mesur perfformiad? Fel y gwyddom, ym maes gwasanaethau cymdeithasol, mae fy awdurdod lleol fy hun yn awdurdod sy'n methu, felly sut ydym yn sicrhau nid yn unig fod y strategaeth ar waith, ond bod y perfformiad yn effeithiol ac yn gyffredinol dda hefyd?

Gwenda Thomas: Byddwn yn datblygu hynny wrth i ni ddatblygu'r rheoliadau, gan ymgynghori â rhanddeiliaid. O ran dangosyddion perfformiad, byddwn yn datblygu'r meddylfryd hwnnw hefyd. Bydd y rheoliadau yn cwmpasu gweithredu a monitro'r strategaeth, ac mae hynny'n cael ei nodi'n glir yn y papurau yr ydych wedi'u cael. Er mwyn sicrhau fy mod yn rhoi sylw

Steve or Huw whether they want to add to that answer.

i'r agwedd gyfreithiol, yr wyf am ofyn i Steve neu Huw a ydynt am ychwanegu at yr ateb hwnnw.

[30] **Steve Milsom:** Thank you, Minister. The point to add to that is that the Care and Social Services Inspectorate Wales and the Healthcare Inspectorate Wales will take carer strategies within their ambit. We will also need to look at the performance management regimes, particularly those of the NHS, to see how these new arrangements are monitored, because it will be essential to scrutinise them, particularly in the early years.

Steve Milsom: Diolch, Weinidog. Y pwynt i'w ychwanegu at hynny yw y bydd Arolygiaeth Gofal a Gwasanaethau Cymdeithasol Cymru ac Arolygiaeth Gofal Iechyd Cymru yn cymryd cyfrifoldeb am strategaethau gofalwyr. Bydd hefyd angen i ni edrych ar y trefniadau rheoli perfformiad, yn enwedig rhai'r GIG, i weld sut mae'r trefniadau newydd hyn yn cael eu monitro, oherwydd bydd yn hollbwysig craffu arnynt, yn enwedig yn y blynyddoedd cynnar.

[31] **Eleanor Burnham:** Yr ydym wedi dechrau siarad am yr hyn yr oeddwn am ofyn yn ei gylch, ond yr wyf eisiau eglurhad ynglŷn ag eich ateb i gwestiwn 8 am ddynodi awdurdodau iechyd i arwain ar gynhyrchu y strategaethau gofalwyr hyn. Mae'n bwysig cydnabod bod Gweinidogion yn gallu penodi un o'r awdurdodau iechyd yn awdurdod sy'n arwain ar gyfer pob strategaeth. A ydych yn rhagweld hyn yn digwydd fesul achos, neu a fyddai'r dull hwn yn rhy feichus.

Eleanor Burnham: We have already started talking about what I was going to ask, but I would like some clarity concerning your response to question 8 on the designation of health authorities to lead in the creating of carer strategies. It is important to recognise that Welsh Ministers may designate one of the health authorities as the lead authority for each strategy. Would you envisage this being decided case by case, or would this approach be too cumbersome?

[32] **Gwenda Thomas:** Nid ydym yn dweud bod yn rhaid gwneud y peth yn y modd a'r modd. Byddwn yn barod i wrando ac i edrych ar y strategaeth ddrafft a fydd yn dod i mewn o bob ardal. Ni fydd Gweinidog unigol yn y Llywodraeth yn dweud beth y mae'n rhaid i'r strategaeth ei gynnwys; dweud ydym fod yn rhaid i'r strategaethau fynd law yn llaw â'r Mesur arfaethedig. Mae hynny'n bwynt cryf, ac nid wyf yn gweld y bydd yr un partner yn y strategaeth yn llai o bartner nag un arall. Bydd cyrff sy'n arwain, a hwy fydd yn derbyn y grantiau oddi wrth y Llywodraeth a'u dosbarthu yn ôl gofynion y strategaeth, ond ni fydd yr un partner yn llai pwysig na phartner arall.

Gwenda Thomas: We are not saying, of course, that we have to do something in one way or another. We would be willing to listen and to look at the draft strategy that will come in from each area. No one Minister will say what the strategy has to contain. What we are saying is that the strategies will have to go hand-in-hand with the proposed Measure. That is a firm point, and I do not see that any partner in the strategy will be any less of a partner than any other. There will be lead bodies, and they will receive grants from the Government and distribute them according to the needs of the strategy, but no one partner will be less important than another.

[33] **Leanne Wood:** Thank you, Deputy Minister. I want to look at the issue of young carers. When you came before the committee previously, you said that you saw no need for the proposed Measure to be redrafted to take account of young carers, and that young carers are as much a part of the proposed Measure as any other carers. There are many similarities between carers legislation in Scotland and this proposed Measure, but the

Leanne Wood: Diolch, Ddirprwy Weinidog. Yr wyf am edrych ar fater gofalwyr ifanc. Pan ddaethoch gerbron y pwyllgor y tro diwethaf, dywedasoch nad oeddech yn gweld bod angen ailddrafftio'r Mesur arfaethedig i ystyried gofalwyr ifanc, a bod gofalwyr ifanc yn gymaint rhan o'r Mesur arfaethedig ag unrhyw ofalwyr eraill. Mae llawer yn debyg rhwng deddfwriaeth gofalwyr yn yr Alban a'r Mesur arfaethedig hwn, ond mae

Scottish legislation goes further by defining who young carers are—there is a definition there. Did you consider including such a definition of young carers when drafting this legislation?

[34] **Gwenda Thomas:** It was considered, and I believe that, in the way that the proposed Measure is drafted, there is no question at all but that it includes all carers of all ages. There is no age reference to carers. There is a reference to the impact of caring on carers, which is the fundamental issue that we are trying to address here in Wales. I do not see any difference, in fact, between the wording that we use and the wording used in the Scottish legislation.

[35] **Leanne Wood:** You have said that you considered providing a definition; will you tell us why you rejected providing a definition?

[36] **Gwenda Thomas:** Because I believe that young carers have the same status as any other carer and the same rights under this proposed Measure as any other carer. It is important to recognise young carers and their importance, just as we consider adult carers, and by embracing all carers of all ages within this proposed Measure, we are doing that.

[37] I have no worries about this proposed Measure not embracing young carers or giving them the same importance and recognition as other carers.

[38] **Leanne Wood:** In evidence that we have received from witnesses, concerns have been raised that some young carers could be missed because of the reliance on social services departments to find young carers. Many young carers have no contact with social services departments. Do you have a response to that?

[39] **Gwenda Thomas:** I recognise that and I respect the fact that some young carers do not wish to have contact with social services. It is important, which is why I want a separate chapter within each strategy to

deddfwriaeth yr Alban yn mynd ymhellach drwy ddiffinio pwy yw gofalwyr ifanc—mae diffiniad yno. A wnaethoch ystyried cynnwys diffiniad o'r fath o ofalwyr ifanc wrth ddrafftio'r deddfwriaeth hon?

Gwenda Thomas: Cafodd ei ystyried, a chredaf, yn y ffordd y mae'r Mesur arfaethedig wedi'i ddrafftio, nid oes amheuaeth o gwbl ond ei fod yn cynnwys pob gofalwr o bob oedran. Ni chyfeirir at oedran gofalwyr. Cyfeirir at effaith gofalu ar ofalwyr, sef y mater sylfaenol yr ydym yn ceisio mynd i'r afael ag ef yma yng Nghymru. Ni welaf unrhyw wahaniaeth, yn wir, rhwng y geiriad a ddefnyddiwn a'r geiriad a ddefnyddiwyd yn neddfwriaeth yr Alban.

Leanne Wood: Yr ydych wedi dweud eich bod wedi ystyried darparu diffiniad; a fydddech cystal â dweud wrthym pam i chi wrthod darparu diffiniad?

Gwenda Thomas: Oherwydd credaf fod gan ofalwyr ifanc yr un statws ag unrhyw ofalwr arall a'r un hawliau o dan y Mesur arfaethedig hwn ag unrhyw ofalwr arall. Mae'n bwysig cydnabod gofalwyr ifanc a'u pwysigrwydd, yn union fel yr ydym yn ystyried oedolion sy'n ofalwyr, a thrwy gynnwys pob gofalwr o bob oedran yn y Mesur arfaethedig hwn, yr ydym yn gwneud hynny.

Nid oes gennyf unrhyw bryderon na fydd y Mesur arfaethedig hwn yn cynnwys gofalwyr ifanc neu'n rhoi'r un pwysigrwydd a chydabyddiaeth iddynt â gofalwyr eraill.

Leanne Wood: Mewn tystiolaeth yr ydym wedi'i derbyn gan dystion, mae pryderon wedi'u mynegi y gellid colli rhai gofalwyr ifanc oherwydd y ddibyniaeth ar adrannau gwasanaethau cymdeithasol i ganfod gofalwyr ifanc. Nid oes gan lawer o ofalwyr ifanc unrhyw gysylltiad ag adrannau gwasanaethau cymdeithasol. A oes gennych ymateb i hynny?

Gwenda Thomas: Yr wyf yn cydnabod hynny ac yr wyf yn parhau'r ffaith nad yw rhai gofalwyr ifanc am ddod i gysylltiad â gwasanaethau cymdeithasol. Mae'n bwysig, a dyna pam fy mod am gael pennod ar wahân

deal specifically with young carers. That is why I have also decided to put in extra resources to deal specifically with young carers and to provide that chapter within each strategy. Bear with me a moment, and I can give you the exact figures. A sum of £80,000 will be allocated in the first year, £150,000 in the second year and £200,000 in the third year specifically to develop that chapter on young carers. In addition, young carers can be embraced by other legislation, such as that under our National Assembly for Wales (Legislative Competence) (Social Welfare and Other Fields) Order 2008 on vulnerable children, the Children and Young Persons Act 2008, and any other measures or any extension introduced during the roll-out of this proposed Measure. However, I have no doubt at all that this proposed Measure embraces young carers, and we expect there to be a focus on them in the extra chapter that will be included in those strategies.

[40] **Leanne Wood:** I am sure that many of the organisations that have given evidence to this committee will welcome what you have just said—the additional funding and a specific chapter within the strategies—but what is the statutory basis to that chapter within the strategy? What happens if a local authority or another lead body does not implement that part of it?

[41] **Gwenda Thomas:** My view—and I ask Huw to confirm this—is that the strategies will be based in law and, if a strategy does not comply with the requirements of the Measure as passed, then an authority will be acting ultra vires.

[42] **Mr Rowlands:** Yes, we are talking about section 5 of the proposed Measure, under which we can make further provisions about the strategies by regulation. Those regulations, when made, would be subject to the same sanctions and provisions as everything else under the Measure.

[43] **Leanne Wood:** Thank you very much for those answers.

ym mhob strategaeth i ymdrin yn benodol â gofalwyr ifanc. Dyna pam fy mod hefyd wedi penderfynu rhoi adnoddau ychwanegol i ymdrin yn benodol â gofalwyr ifanc ac i ddarparu'r bennod honno ym mhob strategaeth. Rhowch eiliad i mi, a gallaf roi'r union ffigurau i chi. Bydd swm o £80,000 yn cael ei ddyrannu yn y flwyddyn gyntaf, £150,000 yn yr ail flwyddyn a £200,000 yn y drydedd flwyddyn yn benodol ar gyfer datblygu'r bennod honno ar ofalwyr ifanc. Hefyd, gellir cynnwys gofalwyr ifanc mewn deddfwriaethau eraill, fel y deddfwriaethau o dan Orchymyn Cynulliad Cenedlaethol Cymru (Cymhwysedd Deddfwriaethol) (Lles Cymdeithasol a Meysydd Eraill) 2008 ar blant agored i niwed, Deddf Plant a Phobl Ifanc 2008, ac unrhyw fesurau eraill neu unrhyw estyniad a gyflwynwyd wrth gyflwyno'r Mesur arfaethedig hwn yn raddol. Fodd bynnag, nid oes gennyf amheuaeth bod y Mesur arfaethedig hwn yn cynnwys gofalwyr ifanc, ac yr ydym yn disgwyl ffocws arnynt yn y bennod ychwanegol a fydd yn cael ei chynnwys yn y strategaethau hynny.

Leanne Wood: Yr wyf yn sicr y bydd llawer o'r sefydliadau sydd wedi rhoi tystiolaeth i'r pwyllgor hwn yn croesawu'r hyn yr ydych yn ei ddweud—y cyllid ychwanegol a phennod benodol yn y strategaethau—ond beth yw'r sail statudol i'r bennod honno yn y strategaeth? Beth fydd yn digwydd os na fydd awdurdod lleol neu gorff arweiniol arall yn gweithredu'r rhan honno ohoni?

Gwenda Thomas: Yn fy marn i—ac yr wyf yn gofyn i Huw gadarnhau hyn—bydd y strategaethau wedi'u seilio ar y gyfraith ac, os nad yw strategaeth yn cydymffurfio â gofynion y Mesur fel y bydd wedi ei basio, yna bydd awdurdod yn torri'r gyfraith.

Mr Rowlands: Ydym, yr ydym yn siarad am adran 5 y Mesur arfaethedig, sy'n caniatáu i ni wneud darpariaethau pellach am y strategaethau drwy reoleiddio. Byddai'r rheoliadau hynny, ar ôl eu gwneud, yn amodol ar yr un sancsiynau a darpariaethau â phopeth arall o dan y Mesur.

Leanne Wood: Diolch yn fawr iawn am yr atebion hynny.

[44] **Darren Millar:** Very often, a young carer will be one of many carers within a family and will not be the primary carer but perhaps the secondary carer. The proposed Measure seems to me to be focused on the needs of primary, rather than secondary, carers. How will you get the balance right in the development of the strategies? How will you make sure that the needs of secondary carers are also looked after? When you have carers with sometimes very conflicting needs, how will those be addressed? For example, a carer may disagree on how care ought to be provided to a family member.

Darren Millar: Yn aml iawn, bydd gofalwr ifanc yn un o blith sawl gofalwr mewn teulu ac nid ef neu hi fydd y prif ofalwr ond efallai yr ail ofalwr. Ymddengys i mi fod y Mesur arfaethedig yn canolbwyntio ar anghenion y prif ofalwyr, yn hytrach na'r ail ofalwyr. Sut byddwch yn sicrhau'r cydbwysedd cywir wrth ddatblygu'r strategaethau? Sut byddwch yn sicrhau eich bod yn gofalu am anghenion yr ail ofalwyr hefyd? Pan fydd gennych ofalwyr sydd ag anghenion sy'n gwrthdaro, sut byddwch yn mynd i'r afael â'r rheini? Er enghraifft, efallai y bydd gofalwr yn anghytuno ynglŷn â sut y dylid darparu gofal ar gyfer aelod teulu.

[45] **Gwenda Thomas:** The wording that we use in the proposed Measure for the definition of a carer is that care be provided 'regularly and substantially'. That can happen with more than one carer—in a family unit, for example. We are not being as specific as the Carers (Equal Opportunities) Act 2004, for example, which details 35 hours of care a week, or the benefits agency's rules on the carers' allowance, which also refers to 35 hours a week. We have some figures, through the census and through the Wales health survey, to suggest that the number of carers in Wales who provide more than 50 hours of care a week is quite substantial.

Gwenda Thomas: Y geiriad a ddefnyddiwn yn y Mesur arfaethedig wrth ddiffinio gofalwr yw y dylai ddarparu gofal yn 'rheolaidd ac yn sylweddol'. Gall hynny ddigwydd gyda mwy nag un gofalwr—mewn uned deuluol, er enghraifft. Nid ydym yn bod mor benodol â Deddf Gofalwyr (Cyfle Cyfartal) 2004, er enghraifft, sy'n nodi 35 awr o ofal yr wythnos, neu reolau'r asiantaeth fudd-daliadau ar lwfans gofalwyr, sydd hefyd yn cyfeirio at 35 awr yr wythnos. Mae gennym rai ffigurau, drwy'r cyfrifiad a thrwy arolwg iechyd Cymru, sy'n awgrymu bod nifer y gofalwyr yng Nghymru sy'n darparu mwy na 50 awr o ofal yr wythnos yn eithaf sylweddol.

9.20 a.m.

[46] The real thing that we need to keep in mind—and I am very keen to make this point—is that we want the strategy to deal with the impact of caring on carers. With young carers, referring back to that chapter, we will want to make sure that the burden of care on young carers is not inappropriate to their age or their physical ability to do some of the things that care demands. I do not think that anyone is excluded, even if there is more than one carer in a unit.

Y peth pwysig sy'n rhaid i ni ei gofio—ac yr wyf yn awyddus iawn i wneud y pwynt hwn—yw ein bod am i'r strategaeth ymdrin ag effaith gofalu ar ofalwyr. O ran gofalwyr ifanc, gan gyfeirio'n ôl at y bennod honno, byddwn am sicrhau nad yw baich gofal ar ofalwyr ifanc yn amhriodol i'w hoedran neu eu gallu corfforol i wneud rhai o'r pethau sydd eu hangen wrth ofalu. Ni chredaf fod unrhyw un wedi'i eithrio, hyd yn oed os oes mwy nag un gofalwr mewn uned.

[47] **Mark Isherwood:** May I ask a brief supplementary question? We heard in evidence from Barnardo's and then from the young carers who attended with Barnardo's in a subsequent session that many young carers, including those who spoke to us, do not define themselves as vulnerable. They may not be on the radar, or, if they are, it is

Mark Isherwood: A gaf fi ofyn cwestiwn ychwanegol cryno? Clywsom mewn tystiolaeth gan Barnardo's ac yna gan y gofalwyr ifanc a fynychodd gyda Barnardo's mewn sesiwn ddilynol nad yw llawer o ofalwyr ifanc, gan gynnwys y rhai a siaradodd â ni, yn diffinio eu hunain fel pobl agored i niwed. Efallai nad ydym yn

perhaps not for the reasons that they would wish. How will your proposals for this additional chapter address that large group of people who do not self-identify themselves as being vulnerable?

[48] **Gwenda Thomas:** Raising public awareness of the strategies will be a major part of this. I hope that the strategies will be well sold, if you like, within the areas that they cover. That will be important. However, there are various ways of identifying carers, which is why we are leaning towards the NHS being the lead authority. It is well known that, across the services, more carers come into contact with the NHS than with other services, but we also recognise that the experience to date and the maturity in developing information strategies are found more in social services departments. That is why we are bringing together health and social services in the first instance to roll out this important work. To drive this forward, I think that the proposed Measure covers the eventualities that you mention.

[49] **Leanne Wood:** Thank you, Deputy Minister. You mentioned the importance of the NHS in all this, and you have said that it is your intention, initially, to include services directly provided by the NHS, with commissioned services to follow later. Will you explain what those commissioned services will be, please?

[50] **Gwenda Thomas:** May I apologise for that? Had I said 'contracted services', it might have been better understood, and I apologise for that. Contracted services would embrace GP surgeries, for example, and pharmacies. I hope that that helps to alleviate your concerns.

[51] **Leanne Wood:** Just for us to be clear, services provided by GPs will be included at a later stage, and not initially. Is

ymwybodol ohonynt, neu os ydym, efallai nad ydym yn ymwybodol ohonynt am y rhesymau y byddent am i ni fod yn ymwybodol ohonynt. Sut bydd eich cynigion ar gyfer y bennod ychwanegol hon yn mynd i'r afael â'r grŵp mawr o bobl hynny nad ydynt yn ystyried eu hunain yn bobl sy'n agored i niwed?

Gwenda Thomas: Bydd codi ymwybyddiaeth y cyhoedd o'r strategaethau yn rhan fawr o hyn. Yr wyf yn gobeithio y bydd y strategaethau'n cael eu gwerthu'n dda, os hoffwch chi, yn y meysydd hynny y maent yn eu cwmpasu. Bydd hynny'n bwysig. Fodd bynnag, mae ffyrdd amrywiol o nodi gofalwyr, a dyna pam ein bod yn dueddol o feddwl mai'r GIG ddylai fod yr awdurdod arweiniol. Mae'n wybyddus, ar draws y gwasanaethau, bod mwy o ofalwyr yn dod i gysylltiad â'r GIG o gymharu â gwasanaethau eraill, ond yr ydym hefyd yn cydnabod bod y profiad hyd yma a'r aeddfedrwydd wrth ddatblygu strategaethau gwybodaeth yn fwy amlwg mewn adrannau gwasanaethau cymdeithasol. Dyna pam ein bod yn dwyn ynghyd iechyd a gwasanaethau cymdeithasol yn y lle cyntaf i gyflwyno'r gwaith pwysig hwn yn raddol. I yrru'r gwaith hwn yn ei flaen, credaf fod y Mesur arfaethedig yn cwmpasu'r posibilïadau yr ydych yn eu crybwyll.

Leanne Wood: Diolch, Ddirprwy Weinidog. Bu i chi grybwyll pwysigrwydd y GIG yn hyn i gyd, ac yr ydych wedi sôn am eich bwriad, yn y lle cyntaf, i gynnwys gwasanaethau a ddarperir yn uniongyrchol gan y GIG, gyda gwasanaethau a gomisiynir i ddilyn yn ddiweddarach. A allwch egluro beth fydd y gwasanaethau hynny a gomisiynir, os gwelwch yn dda?

Gwenda Thomas: A gaf fi ymddiheuro am hynny? Pe bawn i wedi dweud 'gwasanaethau wedi'u contractio', efallai y byddai'n haws ei ddeall, ac ymddiheuraf am hynny. Byddai gwasanaethau wedi'u contractio yn cynnwys meddygfeydd teulu, er enghraifft, a fferyllfeydd. Gobeithiaf fod hynny'n cynorthwyo i leddfu'ch pryderon.

Leanne Wood: Er mwyn i ni fod yn glir, bydd gwasanaethau a ddarperir gan feddygon teulu yn cael eu cynnwys yn ddiweddarach,

that right?

[52] **Gwenda Thomas:** They could be rolled out in the second tranche, but, to embed the principles underlying this proposed Measure, it is important that we start with direct NHS services and social services. That is not to say that social services provision cannot be improved, but we should develop the experience that is there and recognise what carers and stakeholder groups are telling us, which is that it is important to start with the NHS and social services, with the provision of information and engagement with carers. We have tried to respond to what carers have told us is important to start with.

[53] **Leanne Wood:** I would have thought, Deputy Minister, that the vast majority of carers would come to the attention of the NHS via GP surgeries first of all, before they are referred to other parts of the NHS. GP surgeries are crucial, I would have thought, to starting this process. Do you have a view on that?

[54] **Gwenda Thomas:** I have a view that they should be included, but we need to start by placing a statutory duty to consult and to work in partnership. That is important. I do not believe that partnership working is an element of the Scottish strategy. In Wales, I am strongly of the view that we have to develop a partnership between social care and health at the start of the roll-out to embed the strategy and begin the development. I agree that GPs are important and that we need to embrace them as contracted services as soon as we can in the roll-out. That is why the intention is to bring GPs into the second tranche. Of course, we are only talking about a three-year period when we talk about the second and third tranches.

[55] **Leanne Wood:** Can you explain that? If the first tranche starts on day one of the three years, the second tranche starts after three years. Is that the idea?

[56] **Gwenda Thomas:** It would be a year

ac nid yn y lle cyntaf. A yw hynny'n gywir?

Gwenda Thomas: Gellid eu cyflwyno'n raddol yn yr ail gyfnod, ond, i gynnwys yr egwyddorion sydd wrth wraidd y Mesur arfaethedig hwn, mae'n bwysig ein bod yn dechrau gyda gwasanaethau uniongyrchol y GIG a gwasanaethau cymdeithasol. Nid yw hynny'n golygu na ellir gwella darpariaeth gwasanaethau cymdeithasol, ond dylem ddatblygu'r profiad sydd yno a chydabod yr hyn y mae gofalwyr a grwpiau rhanddeiliaid yn ei ddweud wrthym, sef ei bod yn bwysig i ddechrau gyda'r GIG a gwasanaethau cymdeithasol, gyda darparu gwybodaeth ac ymgysylltu â gofalwyr. Yr ydym wedi ceisio ymateb i'r hyn y mae gofalwyr wedi ei ddweud wrthym sy'n bwysig i'w wneud i ddechrau.

Leanne Wood: Byddwn wedi tybio, Ddirprwy Weinidog, y byddai'r mwyafrif llethol o ofalwyr yn dod i sylw'r GIG drwy feddygfeydd teulu yn y lle cyntaf, cyn eu cyfeirio at rannau eraill o'r GIG. Mae meddygfeydd teulu yn hanfodol, dybiwn i, i ddechrau'r broses hon. A oes gennyh farn ar hynny?

Gwenda Thomas: Credaf y dylid eu cynnwys, ond mae angen i ni ddechrau drwy roi dyletswydd statudol i ymgynghori a gweithio mewn partneriaeth. Mae hynny'n bwysig. Ni chredaf fod gweithio mewn partneriaeth yn elfen o strategaeth yr Alban. Yng Nghymru, yr wyf yn daer o'r farn bod yn rhaid i ni ddatblygu partneriaeth rhwng gofal cymdeithasol ac iechyd yn y lle cyntaf i gyflwyno'r strategaeth a dechrau ei ddatblygu. Yr wyf yn cytuno bod meddygon teulu yn bwysig a bod angen i ni eu cynnwys fel gwasanaethau wedi'u contractio cyn gynted â phosibl yn y broses cyflwyno. Dyna pam ein bod yn bwriadu cyflwyno meddygon teulu yn yr ail gyfnod. Yn amlwg, dim ond am gyfnod tair blynedd yr ydym yn siarad wrth drafod yr ail a'r trydydd cyfnod.

Leanne Wood: A allwch egluro hynny? Os yw'r cyfnod cyntaf yn dechrau ar ddiwrnod cyntaf y tair blynedd, mae'r ail gyfnod yn dechrau ar ôl tair blynedd. Ai dyna yw'r syniad?

Gwenda Thomas: Byddai flwyddyn ar ôl

after that, as we are only talking about a three-year period, so it would be within that period.

[57] **Mark Isherwood:** I shall take the next question. Housing and housing services are the key to health and wellbeing, and housing services can often be the first point of contact at which other support needs are identified. Why, then, are housing services excluded from the first tranche?

[58] **Gwenda Thomas:** I did think about housing and I referred to it in my Plenary statement, saying that we would consider it. The answer is the same as the one that I gave on GPs: we need to embed these strategies with health and social services in the first instance, but that is not to say that there is no other housing legislation currently available that local authorities have to keep in mind. However, that legislation is insufficient, in my view, because it does not place a statutory obligation in law to provide this information and to consult with carers. Housing is important and I refer you to my previous answer to Leanne. I see this as a process to be rolled out, and we will embrace housing as we develop the strategies. When you think of the second and third tranche, my hope is—and I am confident that this can happen—that we will have embedded the principles in the first year and we will have seen, hopefully, the employment of carers' co-ordinators. All that will be in place and that, in itself, will facilitate the roll-out of the final Measure to housing, to contracted services and to education services.

[59] **Eleanor Burnham:** That brings me neatly onto my question, which is about education, and follows on from Leanne's excellent questions about young carers. When I was dealing with excluded children, some of whom were carers, it seemed to me that some of them were unknown to the education system. We have had witnesses before us, including young carers, who have emphasised the importance of education services, so do you not agree that not including the range of local authority services

hynny, gan ein bod yn siarad am gyfnod tair blynedd yn unig, felly byddai o fewn y cyfnod hwnnw.

Mark Isherwood: Yr wyf am ofyn y cwestiwn nesaf. Mae tai a gwasanaethau tai yn allweddol i iechyd a lles, a gwasanaethau tai yw'r pwynt cyswllt cyntaf yn aml wrth ganfod anghenion cymorth eraill. Pam, felly, mae gwasanaethau tai wedi'u gadael allan o'r cyfnod cyntaf?

Gwenda Thomas: Meddyliais am dai a chyfeiriais at y mater yn fy natganiad i'r cyfarfod llawn, gan ddweud y byddem yn ei ystyried. Mae'r ateb yr un fath â'r un a roddais ar feddygon teulu: mae angen i ni sefydlu'r strategaethau hyn gydag iechyd a gwasanaethau cymdeithasol yn y lle cyntaf, ond nid yw hynny'n golygu nad oes deddfwriaeth arall ar dai ar gael ar hyn o bryd y mae'n rhaid i awdurdodau lleol ei chadw mewn cof. Fodd bynnag, nid yw'r ddeddfwriaeth yn ddigonol, yn fy marn i, gan nad yw'n rhoi rhwymedigaeth statudol yn y gyfraith i ddarparu'r wybodaeth hon ac ymgynghori â gofalwyr. Mae tai yn bwysig ac yr wyf am eich cyfeirio at fy ateb blaenorol i Leanne. Yr wyf yn ystyried hon fel proses i'w chyflwyno'n raddol, a byddwn yn cynnwys tai wrth i ni ddatblygu'r strategaethau. Pan fyddwch yn meddwl am yr ail a'r trydydd cyfnod, yr wyf yn gobeithio—ac yr wyf yn ffyddiog y gall hyn ddigwydd—y byddwn wedi sefydlu'r egwyddorion yn y flwyddyn gyntaf a byddwn wedi gweld, gobeithio, cydgysylltwyr gofalwyr yn cael eu cyflogi. Bydd hynny i gyd ar waith a bydd hynny, ohono'i hun, yn hwyluso'r gwaith o gyflwyno'r Mesur terfynol yn raddol i wasanaethau tai, i wasanaethau wedi'u contractio ac i wasanaethau addysg.

Eleanor Burnham: Mae hynny'n dod â mi'n daclus at fy nghwestiwn, ynglŷn ag addysg, ac mae'n dilyn cwestiynau rhagorol Leanne am ofalwyr ifanc. Pan oeddwn yn ymdrin â phlant wedi'u heithrio, ac yr oedd rhai ohonynt yn ofalwyr, yr oedd yn ymddangos i mi bod rhai ohonynt yn anhysbys i'r system addysg. Mae tystion wedi bod ger ein bron, gan gynnwys gofalwyr ifanc, sydd wedi pwysleisio pwysigrwydd gwasanaethau addysg, felly onid ydych yn cytuno y gallai peidio â chynnwys yr ystod o wasanaethau

from the outset could seriously weaken the impact of your proposed Measure?

[60] **Gwenda Thomas:** I do not think that a big-bang approach would have been manageable. If we were to go for a big-bang approach, my fear is that we could see a weakness in implementing and providing what we want to provide within the scope of the strategy. I believe that a stepped implementation is best. I recognise what young carers say about education, and we must emphasise that local authorities currently have the responsibility to seek to identify young carers, and this proposed Measure does not take that obligation away. What it does do, as I have said, is make it a statutory requirement to provide this information and to engage particularly with young carers on the education service.

9.30 a.m.

[61] However, the intention is to roll it out and to include the education service. My fear was that the big-bang approach would not have been manageable and I feel that a proper, rolled-out process with consistent development is crucial. Consistency, in my view, is exceedingly important: we do not want a patchwork, postcode thing to develop in relation to this strategy. A properly developed, stepped approach is the best way to serve all carers, including young carers.

[62] **Eleanor Burnham:** Many people would disagree completely, on the basis that you have left three glaring gaps—GPs, housing and education. Surely, you should have taken a more holistic view of the synergies between health and social care. You have left out three vital parts of the equation. I understand what you are saying, that you do not want a big bang and that you are taking a stepped approach, but in reality, you are leaving three glaring gaps in this provision of care that should embrace carers in a much more holistic way.

[63] **Gwenda Thomas:** It is very

awdurdodau lleol o'r cychwyn wanbau dylanwad eich Mesur arfaethedig yn sylweddol?

Gwenda Thomas: Ni chredaf y gallem fod wedi ymdopi â chyflwyno pob dim ar unwaith. Pe baem yn penderfynu cyflwyno pob dim ar unwaith ofnaf y gallem weld gwendid wrth weithredu a darparu'r hyn yr ydym am ei ddarparu yng nghwmpas y strategaeth. Credaf ei bod yn well gweithredu fesul cam. Yr wyf yn cydnabod yr hyn y mae gofalwyr ifanc yn ei ddweud am addysg, ac mae'n rhaid i ni bwysleisio bod gan awdurdodau lleol y cyfrifoldeb ar hyn o bryd i geisio nodi gofalwyr ifanc, ac nid yw'r Mesur arfaethedig hwn yn cael gwared ar y rhwymedigaeth honno. Yr hyn y mae'n ei wneud, fel y dywedais, yw ei gwneud yn ofyniad statudol i ddarparu'r wybodaeth hon ac ymgysylltu'n benodol â gofalwyr ifanc ar y gwasanaeth addysg.

Fodd bynnag, y bwriad yw ei gyflwyno'n raddol a chynnwys y gwasanaeth addysg. Yr oeddwn yn bryderus na fyddai cyflwyno pob dim ar unwaith wedi bod yn bosibl a themlaf fod proses drylwyr, o gyflwyno graddol gyda datblygiad cyson yn hanfodol. Mae cysondeb, yn fy marn i, yn hollbwysig: nid ydym am weld proses dameidiog sy'n seiliedig ar god post yn datblygu mewn perthynas â'r strategaeth hon. Dull fesul cam, wedi'i ddatblygu'n iawn yw'r ffordd orau o wasanaethu pob gofalwr, gan gynnwys gofalwyr ifanc.

Eleanor Burnham: Byddai llawer yn anghytuno'n llwyr, ar y sail eich bod wedi gadael tri bwlch amlwg—meddygon teulu, tai ac addysg. 'Does bosibl y dylech fod wedi rhoi ystyriaeth fwy cyfannol i'r synergedd rhwng iechyd a gofal cymdeithasol. Yr ydych wedi hepgor tair rhan hollbwysig o'r hafaliad. Deallaf yr hyn yr ydych yn ei ddweud, nad ydych am gyflwyno pob dim ar unwaith a'ch bod am newid pethau fesul cam, ond mewn gwirionedd, yr ydych yn gadael tri bwlch amlwg yn y ddarpariaeth ofal hol a ddylai gynnwys gofalwyr mewn ffordd lawer fwy cyfannol.

Gwenda Thomas: Mae'n bwysig iawn nad

important that a message does not go out from the committee that we are leaving glaring gaps. We are very aware of the needs of carers with regard to education services, housing services, the contracted services of the NHS and any other services that might come to light. What we are saying is that we recognise that carers, particularly young carers in the education service, have spoken and told us of their concerns, but I am still of the mind that the big-bang approach would have been unmanageable. That is where I come from. On the provisions in the proposed Measure to put in place a statutory requirement to provide information and to engage, that will happen from day one with regard to the services that we are starting with. We recognise what young carers are saying about the education service and what is being said about housing, but I still think that the stepped approach within the second and third tranches is the best way forward.

[64] **Mr Milsom:** It is important to emphasise the distinction between the provision of services and the provision of information and consultation. It is the latter that this proposed Measure is addressing, not the direct provision of services, which should be ongoing and provided under existing legislation and statutory duties. This is all about information and consultation.

[65] **Eleanor Burnham:** Absolutely, but we have all pointed out various aspects, such as those three areas, and as Leanne has eloquently said, most people are known, primarily, to their GP. That is your first point of reference and that is why it is called primary care. People are mainly seen within a GP practice setting. I understand what you are saying, but if the GP is not well informed, it is an incredible gap.

[66] **Gwenda Thomas:** That is why we have introduced the LCO and the proposed Measure; because we recognise that there is this gap in the provision information and engagement with carers. However, I am not persuaded that this big-bang approach to implementation would have been best.

yw'r pwyllgor yn rhoi'r argraff ein bod yn gadael bylchau amlwg. Yr ydym yn ymwybodol iawn o anghenion gofalwyr o ran gwasanaethau addysg, gwasanaethau tai, gwasanaethau GIG sydd wedi'u contractio ac unrhyw wasanaethau eraill a allai godi. Yr hyn yr ydym yn ei ddweud yw ein bod yn cydnabod bod gofalwyr, yn enwedig gofalwyr ifanc yn y gwasanaeth addysg, wedi siarad ac wedi mynegi eu pryderon wrthym, ond yr wyf yn dal i feddwl na fyddem wedi gallu ymdopi â chyflwyno pob dim ar unwaith. Dyna'r wyf yn ceisio'i ddweud. O ran y darpariaethau yn y Mesur arfaethedig i weithredu gofyniad statudol i ddarparu gwybodaeth ac i ymgysylltu, bydd hynny'n digwydd o'r diwrnod cyntaf o ran y gwasanaethau yr ydym yn dechrau â hwy. Yr ydym yn cydnabod yr hyn y mae gofalwyr ifanc yn ei ddweud am y gwasanaeth addysg a'r hyn sy'n cael ei ddweud am dai, ond yr wyf yn dal i gredu mai'r dull fesul cam o fewn yr ail a'r trydydd cyfnod yw'r ffordd orau ymlaen.

Mr Milsom: Mae'n bwysig pwysleisio'r gwahaniaeth rhwng darpariaeth gwasanaethau a darpariaeth gwybodaeth ac ymgynghori. Mae'r Mesur arfaethedig hwn yn mynd i'r afael â'r ail, nid darpariaeth uniongyrchol gwasanaethau, a ddylai fod yn barhaus ac yn cael ei darparu dan ddeddfwriaeth gyfredol a dyletswyddau statudol. Mae hyn yn ymwneud yn gyfan gwbl â gwybodaeth ac ymgynghori.

Eleanor Burnham: Yn sicr, ond yr ydym i gyd wedi nodi agweddau amrywiol, fel y tri chyfnod hynny, ac fel y dywedodd Leanne yn huawdl, mae'r mwyafrif o bobl yn hysbys, yn sylfaenol, i'w meddygon teulu. Dyna'ch pwynt cyfeirio cyntaf a dyna pam ei fod yn cael ei alw'n ofal sylfaenol. Mae pobl yn cael eu gweld mewn meddygfa deulu fel arfer. Deallaf yr hyn yr ydych yn ei ddweud, ond os nad yw'r meddyg teulu â'r wybodaeth angenrheidiol, mae'n fwllch anhygoel.

Gwenda Thomas: Dyna pam ein bod wedi cyflwyno'r GCD a'r Mesur arfaethedig; gan ein bod yn cydnabod bod y bwlch hwn yn bodoli yn y ddarpariaeth wybodaeth a'r ymgysylltu â gofalwyr. Fodd bynnag, nid wyf wedi fy argyhoeddi mai cyflwyno pob dim ar unwaith fyddai wedi bod orau.

[67] **Mark Isherwood:** You have made your views clear. We will consider this further in private session.

Mark Isherwood: Yr ydych wedi datgan eich barn yn glir. Byddwn yn ystyried hyn ymhellach mewn sesiwn breifat.

[68] **Darren Millar:** Mr Milsom has just referred to the fact that this proposed Measure is all about consultation and information. On consultation, we received lots of thoughts about the consultation part of this proposed Measure, Deputy Minister, with many people feeling that the drafting is inadequate at present.

Darren Millar: Cyfeiriodd Mr Milsom at y ffaith mai byrdwn y Mesur arfaethedig hwn yw ymgynghori a gwybodaeth. O ran ymgynghori, derbyniwyd llawer o safbwyntiau gennym ar ran ymgynghori'r Mesur arfaethedig hwn, Ddirprwy Weinidog, gyda llawer o bobl yn teimlo bod y drafft yn annigonol ar hyn o bryd.

[69] The Wales Neurological Alliance suggested that it should be more prescriptive about minimum standards on the face of the proposed Measure, rather than simply through the use of guidance or regulations. I note from your paper that you seem unsure as to why the alliance would think it necessary to set out minimum standards, but it felt that it was. For the record, do you want to tell us why you reject its proposal for that? It suggested, for example, a simple sentence saying:

Awgrymodd Cynghrair Niwrolegol Cymru y dylai fod yn fwy rhagnodol am safonau gofynnol ar wyneb y Mesur arfaethedig, yn hytrach na thrwy ddefnyddio canllawiau neu reoliadau yn unig. Sylwaf o'ch papur eich bod yn ymddangos yn ansicr ynglŷn â pham y byddai'r gynghrair yn credu bod angen nodi safonau gofynnol, ond dyna'i farn. Er gwybodaeth, a ydych am ddweud wrthym pam eich bod yn gwrthod ei gynnig ar gyfer hynny? Yr oedd yn awgrymu, er enghraifft, frawddeg syml yn dweud:

[70] 'The consultation may include (but is not limited to) stakeholder meetings, a survey of all carers and service users, and a 28 day consultation period.'

Gall yr ymgynghoriad gynnwys (ond nid yw'n gyfyngedig i): cyfarfodydd â rhanddeiliaid, arolwg o'r holl ofalwyr a defnyddwyr y gwasanaeth, a chyfnod ymgynghori 28 niwrnod o hyd.

[71] That does not sound unreasonable to me.

Nid yw hynny'n ymddangos yn afresymol i mi.

[72] **Gwenda Thomas:** No. My fear about minimum standards is that they will become the norm. I do not think that it would be helpful to include minimum standards on the face of the proposed Measure. I do not want this to develop into carers in different parts of Wales getting a different standard of service. I thought about what the Wales Neurological Alliance has said, but it is my experience of other services that setting minimum standards has not always been helpful as they have become the norm. That is my thinking on that suggestion.

Gwenda Thomas: Na. Yr hyn yr wyf yn ei ofni o ran safonau gofynnol yw y byddant yn troi'n safonau cyffredin. Ni chredaf y byddai'n ddefnyddiol cynnwys safonau gofynnol ar wyneb y Mesur arfaethedig. Nid wyf am i hyn arwain at ofalwyr mewn gwahanol rannau o Gymru yn derbyn gwasanaeth o safon wahanol. Yr wyf wedi meddwl am yr hyn a ddywedodd Cynghrair Niwrolegol Cymru, ond o'm profiad i o wasanaethau eraill nid yw gosod safonau gofynnol wedi bod yn ddefnyddiol bob amser gan eu bod wedi troi'n safonau cyffredin. Dyna fy marn i ar yr awgrym hwnnw.

[73] **Darren Millar:** The issue, Deputy Minister, is that many people feel that the consultation could be as little as a simple tick-box exercise that nobody pays any

Darren Millar: Y mater, Ddirprwy Weinidog, yw bod llawer o bobl yn teimlo y gallai'r ymgynghoriad fod cyn lleied ag ymarfer ticio bocs syml nad oes unrhyw un

regard to afterwards, and that people will go through the motions of consultation, but it will not be meaningful consultation. What will you do to ensure that there is meaningful consultation and that local authorities and the other partners involved in preparing these strategies pay regard to the outcome of that consultation? I note that you have rejected the redrafting to suggest that regard needs to be paid to the outcome of consultation, yet other Ministers, when similar bits about consultation have appeared in other Measures, have redrafted those statements to say that there must be regard to the outcome of consultation. Why are you rejecting it when they have accepted it? There is inconsistency there.

[74] **Gwenda Thomas:** The strategies will have to comply with what is set out in the proposed Measure with regard to consultation. The legal advice that I have received about what consultation means in the proposed Measure is that it does embrace having to listen meaningfully to what is being said and implementing the results of that consultation within the strategy.

[75] **Darren Millar:** It is clear that other Ministers have taken a different view when drafting their proposed Measures and I cannot understand why there is inconsistency. I shall leave that thought with you and you can take that back.

[76] Another thing that is not referred to in this section on consultation, and it is only a simple sentence, is that there would be consultation with representative bodies. We have already talked about young carers, for example, many of whom may not feel able to engage fully in a process while they are caring for a loved one. There may be other people who would find it difficult to engage in a detailed consultation exercise. Could the proposed Measure be strengthened by mentioning representative bodies in terms of the consultation with carers?

[77] **Gwenda Thomas:** On your point about taking back the issue that you raised, I am happy to do that and to share with you the legal advice that I have had. I do not think

yn rhoi fawr o sylw iddo ar ôl hynny, ac y bydd pobl yn mynd drwy'r broses ymgynghori, ond na fydd yn ymgynghori ystyrllon. Beth fyddwch yn ei wneud i sicrhau bod ymgynghori ystyrllon a bod awdurdodau lleol a'r partneriaid eraill sy'n cyfrannu at baratoi'r strategaethau hyn yn rhoi sylw i ganlyniad yr ymgynghori hwnnw? Sylwaf eich bod wedi gwrthod yr aildrafftio i awgrymu bod angen rhoi sylw i ganlyniad yr ymgynghoriad, ond mae Gweinidogion eraill, pan mae pethau tebyg am ymgynghori wedi ymddangos mewn Mesurau eraill, wedi aildrafftio'r datganiadau hynny i ddweud bod yn rhaid ystyried canlyniad yr ymgynghoriad. Pam i chi ei wrthod a hwythau wedi'i dderbyn? Mae anghysondeb yma.

Gwenda Thomas: Bydd yn rhaid i'r strategaethau gydymffurfio â'r hyn sydd wedi'i nodi yn y Mesur arfaethedig mewn perthynas ag ymgynghori. Y cyngor cyfreithiol yr wyf wedi'i dderbyn am ystyr ymgynghori yn y Mesur arfaethedig yw ei fod yn cynnwys gorfod gwrando'n ystyrllon ar yr hyn sy'n cael ei ddweud a rhoi canlyniadau'r ymgynghoriad ar waith yn y strategaeth honno.

Darren Millar: Mae'n amlwg bod gan Weinidogion eraill safbwyntiau gwahanol wrth ddrafftio'u Mesurau arfaethedig ac ni allaf ddeall pam mae anghysondeb. Yr wyf am adael y sylw hwnnw gyda chi a gallwch fynd ag ef gyda chi.

Peth arall na chyfeirir ato yn yr adran hon ar ymgynghori, a dim ond brawddeg syml ydyw, yw y byddai ymgynghori gyda chyrff cynrychiadol. Yr ydym eisoes wedi siarad am ofalwyr ifanc, er enghraifft, llawer nad ydynt o bosibl yn teimlo eu bod yn gallu ymgysylltu'n llawn mewn proses wrth iddynt ofalu am berthynas annwyl. Efallai fod eraill yn ei gweld yn anodd ymgysylltu mewn ymarfer ymgynghori manwl. A ellid cryfhau'r Mesur arfaethedig drwy grybwyll cyrff cynrychiadol o ran yr ymgynghori â gofalwyr?

Gwenda Thomas: O ran eich pwynt ar fynd â'r pwynt a godwyd gennych gyda mi, yr wyf yn fodlon gwneud hynny a rhannu'r cyngor cyfreithiol yr wyf wedi'i dderbyn gyda chi.

that we have done that, but we could share it.

Ni chredaf ein bod wedi gwneud hynny, ond gallem ei rannu.

[78] **Mr Rowlands:** Yes, I could explain that now or we would be quite happy to write to you and explain that point.

Mr Rowlands: Ie, gallwn egluro hynny yn awr neu byddem yn fodlon ysgrifennu atoch ac egluro'r pwynt hwnnw.

[79] **Darren Millar:** It might help, if you were to do it now.

Darren Millar: Gallai fod yn ddefnyddiol, pe baech yn ei wneud yn awr.

[80] **Mr Rowlands:** We considered, when drafting, your point about having the words, 'having regard', and perhaps there is nothing wrong in having that in a proposed Measure, but it does not actually add anything legally and my view, and that of other people who have been drafting the proposed Measure, is that the present wording is more than adequate and capable of ensuring that the consultation will be conducted properly and that there is no need for more. There may be different legal views, different drafting styles and so on, but I have considered the point and I am quite happy that consultation will have to be conducted properly under the proposed Measure.

Mr Rowlands: Ystyriwyd, wrth ddrafftio, eich pwynt am gynnwys y geiriau, 'rhoi sylw', ac efallai nad oes unrhyw beth o'i le gyda chynnwys hynny mewn Mesur arfaethedig, ond nid yw'n ychwanegu unrhyw beth yn gyfreithiol mewn gwirionedd ac yn fy marn i, a barn pobl eraill sydd wedi bod yn drafftio'r Mesur arfaethedig, mae'r geiriad cyfredol yn fwy na digonol ac abl i sicrhau y bydd yr ymgynghoriad yn cael ei gynnal yn iawn ac nad oes angen mwy. Efallai fod gwahanol safbwyntiau cyfreithiol, gwahanol arddulliau drafftio ac ati, ond yr wyf wedi ystyried y pwynt ac yr wyf yn fodlon y bydd yn rhaid cynnal ymgynghoriad yn iawn o dan y Mesur arfaethedig.

9.40 a.m.

[81] **Darren Millar:** I just think that if this institution is drafting laws, there ought to be some consistency in the way that those laws are drafted. When Ministers talk about consultation, if the Government presents a drafting that says that regard must be paid to the outcome of that consultation, everybody ought to do the same—it just makes it clearer.

Darren Millar: Os yw'r sefydliad hwn yn drafftio cyfreithiau, credaf y dylid cael rhywfaint o gysondeb yn y ffordd y mae'r cyfreithiau hynny yn cael eu drafftio. Pan mae Gweinidogion yn siarad am ymgynghori, os yw'r Llywodraeth yn cyflwyno drafft sy'n dweud bod yn rhaid rhoi sylw i ganlyniad yr ymgynghoriad, dylai pawb wneud yr un peth—mae'n gwneud popeth yn gliriach.

[82] **Mr Rowlands:** I take the point and understand what you are saying, but I considered whether the proposed Measure does what it is supposed to do in terms of consultation and we are happy with that. I am quite happy to consider your point, or to write to you if you want further detail on that.

Mr Rowlands: Yr wyf yn derbyn y pwynt ac yn deall yr hyn yr ydych yn ei ddweud, ond bûm yn pwysu a mesur a yw'r Mesur arfaethedig yn gwneud yr hyn y dylai ei wneud o ran ymgynghori ac yr ydym yn hapus gyda hynny. Yr wyf yn eithaf bodlon ystyried eich pwynt, neu ysgrifennu atoch os ydych am gael rhagor o fanylion ar hynny.

[83] **Gwenda Thomas:** On the second point, representative bodies are very important—we established that in our consultation that lead to the LCO and the proposed Measure—as is the stakeholder group, which includes the Wales Carers Alliance, which represents all carers. I am

Gwenda Thomas: Ar yr ail bwynt, mae cyrff cynrychiadol yn bwysig iawn—cadarnhawyd hynny gennym yn ein hymgynghoriad a arweiniodd at y GCD a'r Mesur arfaethedig—a'r grŵp rhanddeiliaid hefyd, sy'n cynnwys Cynghrair Cynhalwyr Cymru, sy'n cynrychioli pob gofalwr. Yr wyf yn

quite happy to listen to any suggestions made by groups. If you want to mention another group—some group that has not come to our attention—I will be prepared to take notice of that. I am proposing that the regulation and associated statutory guidance under section 4 will set out the detailed arrangements to be put in place to ensure the most effective and consistent—that is important—engagement with carers across all NHS and local authority bodies, both during the development of the strategy and throughout the life of the strategy.

[84] As I have said, I would not allow any carer to have any lesser service than any other carer, but I would also like to say, referring back to Eleanor's point, that this was another concern about rolling everything out at the same time—the big-bang approach. Would there have been capacity out there, among bodies and within bodies, to deal with that kind of interaction? We need to give the voluntary bodies out there, in particular, time to develop the capacity and the skills to be able to continue this interaction of consultation with us. That was another serious consideration behind the decision to have a stepped implementation.

[85] **Mark Isherwood:** The concern that has come from witnesses is that, if things are left open to wide interpretation, they will be widely interpreted by the lead authorities involved.

[86] I will move on to the final couple of questions. Stonewall Cymru has told us that it believes that section 7 does not go far enough. It is specifically concerned that there will be no obligation on authorities to ensure that the strategy is promoted and widely known to carers. How do you respond to that concern? Do you consider, perhaps, that this section might require more detail to address it?

[87] **Gwenda Thomas:** I hope that that will be developed as we develop the regulations and that we will embrace, within regulations, the obligation to raise awareness of the strategies and the monitoring and evaluation of the strategies as well. I do not have personal concerns about what you have

eithaf bodlon gwranddo ar unrhyw awgrymiadau a wneir gan grwpiau. Os ydych am grybwyll grŵp arall—grŵp nad yw wedi dod i'n sylw—yr wyf yn fodlon cymryd sylw o hynny. Yr wyf yn cynnig y bydd y rheoliad a'r canllawiau statudol cysylltiedig o dan adran 4 yn nodi'r trefniadau manwl i'w rhoi ar waith i sicrhau ein bod yn ymgysylltu yn y ffordd fwyaf effeithiol a chyson—mae hynny'n bwysig—gyda gofalwyr ledled y GIG a chyrrff awdurdodau, wrth ddatblygu'r strategaeth a gydol oes y strategaeth.

Fel y dywedais, ni fyddwn yn gadael i unrhyw ofalwr dderbyn gwasanaeth llai nag unrhyw ofalwr arall, ond hoffwn ddweud hefyd, gan gyfeirio yn ôl at bwynt Eleanor, bod hwn yn bryder arall ynglŷn â chyflwyno pob dim ar unwaith. A fyddai'r gallu wedi bod yno, ymysg cyrrff ac o fewn cyrrff, i ymdrin â rhyngweithio fel hynny? Mae angen i ni roi'r amser i'r cyrrff gwirfoddol sydd allan yna, yn arbennig, ddatblygu'r gallu a'r sgiliau i allu parhau i ryngweithio drwy ymgynghori â ni. Yr oedd honno'n ystyriaeth bwysig arall wrth wraidd y penderfyniad i weithredu fesul cam.

Mark Isherwood: Y pryder sydd wedi'i fynegi gan dystion, os yw pethau'n cael eu gadael i ddehongli eang, yw y byddant yn cael eu dehongli'n eang gan y prif awdurdodau dan sylw.

Yr wyf am symud ymlaen at yr ychydig gwestiynau olaf. Mae Stonewall Cymru wedi dweud wrthym eu bod yn credu nad yw adran 7 yn mynd yn ddigon pell. Mae'n arbennig o bryderus na fydd rhwymedigaeth ar awdurdodau i sicrhau bod y strategaeth yn cael ei hyrwyddo a'i hysbysu'n eang i ofalwyr. Sut ydych yn ymateb i'r pryder hwnnw? A ydych yn credu, o bosibl, bod angen mwy o fanylion yn yr adran hon i fynd i'r afael â'r mater?

Gwenda Thomas: Gobeithiaf y bydd hynny'n cael ei ddatblygu wrth i ni ddatblygu'r rheoliadau ac y byddwn yn cynnwys, o fewn y rheoliadau, y rhwymedigaeth i godi ymwybyddiaeth o'r strategaethau a monitro a gwerthuso'r strategaethau hefyd. Nid oes gennyf bryderon

just said because we can embrace that within regulations.

[88] **Mark Isherwood:** That is noted; thank you. The final question develops Darren's point about consistency in the delivery of legislation. In your evidence, you stated that

[89] 'the affirmative procedure would, generally, apply only to those pieces of subordinate legislation that amend a Measure or an Act of Parliament.'

[90] However, section 11(6)(b) of the NHS Redress (Wales) Measure 2008, which I am sure that you have engrained on your mind, provides for the affirmative procedure to be used when the first set of regulations are made under the Measure, as well as regulations that amend or repeal a piece of primary legislation. Why can you not apply the same principle to this proposed Measure to ensure that the first set of regulations made would be subject to the affirmative procedure, as opposed to negative procedure?

[91] **Gwenda Thomas:** My thoughts were that what we are doing is developing an administrative process and that that would be adequately dealt with by the negative procedure. However, if the committee wants to make that point, I am prepared to consider it.

[92] **Mark Isherwood:** Thank you. Have you any points that you have not had the opportunity to raise that you would like to conclude with?

[93] **Gwenda Thomas:** No. I simply repeat my thanks to the committee for this opportunity and for the work of the committee during this scrutiny process.

[94] **Mark Isherwood:** Thank you. As you are aware, a draft transcript of today's proceedings will be sent to you for correction, if appropriate, before being finalised. It just falls to me now to thank the Deputy Minister and Huw and Steve for giving their time this morning and for answering the questions.

personol am yr hyn yr ydych wedi'i ddweud oherwydd gallwn gynnwys hynny yn y rheoliadau.

Mark Isherwood: Yr wyf wedi nodi hynny; diolch. Mae'r cwestiwn olaf yn datblygu pwynt Darren am gysondeb wrth ddarparu deddfwriaeth. Yn eich tystiolaeth, dywedaso

'the affirmative procedure would, generally, apply only to those pieces of subordinate legislation that amend a Measure or an Act of Parliament.'

Fodd bynnag, mae adran 11(6)(b) o Fesur Gwneud Iawn am Gamweddau'r GIG (Cymru) 2008, yr wyf yn sicr sy'n fyw yn eich cof, yn darparu i'r weithdrefn gadarnhaol gael ei defnyddio pan mae'r gyfres gyntaf o reoliadau'n cael eu gwneud o dan y Mesur, yn ogystal â rheoliadau sy'n diwygio neu ddiddymu rhan o ddeddfwriaeth sylfaenol. Pam na allwch weithredu'r un egwyddor gyda'r Mesur arfaethedig hwn i sicrhau y byddai'r gyfres gyntaf o reoliadau a wneir yn amodol ar y weithdrefn gadarnhaol, yn hytrach na gweithdrefn negyddol?

Gwenda Thomas: Yr oeddwn i'n meddwl mai'r hyn yr ydym yn ei wneud yw datblygu proses weinyddol ac y byddai'r weithdrefn negyddol yn ymdrin yn ddigonol â honno. Fodd bynnag, os yw'r pwyllgor am wneud y pwynt hwnnw, yr wyf yn fodlon ei ystyried.

Mark Isherwood: Diolch. A oes gennych unrhyw bwyntiau nad ydych wedi cael y cyfle i'w codi yr hoffech orffen gyda hwy?

Gwenda Thomas: Na. Y cwbl yr wyf am ei wneud yw ailddatgan fy niolch i'r pwyllgor am y cyfle hwn ac am waith y pwyllgor yn ystod y broses graffu hon.

Mark Isherwood: Diolch. Fel y gwyddoch, bydd trawsgrifiad drafft o drafodion heddiw yn cael ei anfon atoch i'w gywiro, os yn briodol, cyn cael ei derfynu. Y cwbl sydd ar ôl i mi ei wneud yn awr yw diolch i'r Dirprwy Weinidog a Huw a Steve am roi o'u hamser y bore yma ac am ateb y cwestiynau.

[95] **Gwenda Thomas:** Thank you. **Gwenda Thomas:** Diolch.

9.46 a.m.

Cynnig Trefniadol
Procedural Motion

[96] **Mark Isherwood:** I move that **Mark Isherwood:** Cynigiaf fod

the committee resolves to exclude the public from the remainder of the meeting in accordance with Standing Order No. 10.37(vi). *y pwyllgor yn penderfynu gwahardd y cyhoedd o weddill y cyfarfod yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 10.37(vi).*

[97] I see that the committee is in agreement. Thank you. Gwelaf fod y pwyllgor yn gytûn. Diolch.

Derbyniwyd y cynnig.
Motion agreed.

Daeth rhan gyhoeddus y cyfarfod i ben am 9.47 a.m.
The public part of the meeting ended at 9.47 a.m.